

SZALISZNYÓ LILLA

„...AZ ALSÓ REKLIMET ÉS TESTSZÍN KESZTYÚT IS TEDD HOZZÁ ÉDES”

Egressy Gábor színészi pályájának mellékszereplői*

[Ismeretterjesztő előadásként elhangzott 2012. november 20-án Cegléden a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szervezésében a *Fiatal Kutatók Fóruma 2.* című rendezvényen]

1

1863 augusztusában Egressy Gábor csomagot küldött Lévay Józsefnek, a miskolci református gimnázium tanárának. Egressy a küldemény küldésekor nem fedte fel kilétét, ám a csomagban lévő márvány mellszobor magáért beszélt. Lévay tudta, hogy kinek kell a köszönőlevelet címezni, s azzal is tisztában volt, hogy a miskolci református gimnázium hajdani tanítványát ábrázoló szobrot a városi múzeumban helyezik majd el. Ez az egykor csomagként küldött szobor ma a Magyar Nemzeti Galéria állandó kiállítási tárgyai között van, leírása a következő:

készítette: Izsó Miklós
ábrázolja: Egressy Gábor
készült: 1862
kőszobor, márvány
67 cm

A szobor vándorlása, magánkézből egy helyi közösségi térbe, majd a nemzeti panteonba kerülése, együtt járt a személyes történet elhalványulásával, feledésbe merülésével. A múzeumban már a vizuális reprezentáción van a hangsúly, s nem Egressy személyén. A színész neve ugyan beíródott a halhatatlanok közé, de a köztudatban alig hagyományozódtak vele azok az érdemek, amelyek valaha a nemzet nagyjává emelték.

Egressy Gábor színész és színházi szakíró 1808 és 1866 között élt; a Szózat megzenésítőjének, Egressy Béninek a bátyja; Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor egyik legjobb barátja. Szinte nyilvánosság elé lépése pillanatától népszerű és egyre növekvő tekintélyű alakja a 19. századi színházi és kulturális életnek. Színészi pályáját 1828-ban Miskolcon kezdte, majd 1837 augusztusától a Pesten megnyitott Pesti Magyar Színház, majd 1841-től Nemzeti Színház néven működő intézmény színésze lett. Országos hírnevét annak köszönhette, hogy a pesti fellépései mellett rendszeresen járt vidéki vendégszereplésekre,

* Az előadás elkészítését támogatta „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című **TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012** azonosítószámú projekt.

hosszú heteket töltött többek között a felvidéki, a tiszántúli és az erdélyi városokban, falvakban. Magyarországon 1865-ig nem volt színészképző iskola. Egressy éppen ezért úgy gondolta, hogy külföldi, (bécsi, párizsi) színházlátogatásokkal Európa legnagyobb színészeinek játékát tanulmányozva tud színészi habitusán és technikáján csiszolni. 1838-tól a különféle folyóiratokban rendszeresen publikált színészetelméleti tanulmányokat. Önképzésének része volt, hogy egy-egy komolyabb premierre készülve szerepértelmezését írásban is rögzítette. Ő volt az első magyar nyelvű színházi szaklap, a Magyar Színházi Lap szerkesztője; az 1865-ben megnyitott Színi Tanoda tanára és az első magyar nyelvű színészeti tankönyv írója. *A színészet könyve* címmel megjelent munkájával a modern színjátszás magyarországi alapjait teremtette meg. Egykorú színésztársai közül ő volt az egyedüli, aki a színjátszás elméleti kérdéseiről publikált.

A szakma iránti alázata végig megmaradt. Egy-egy nagyszerep tanulását, csiszolását élethossziglani feladatnak vélte. 1860-as visszaemlékezésében például a Hamlet-alkításáról a következőket írja: „Nagyobb feladatim közül Hamlet volt a legelső, mire másfél évig készültem, s azóta is folyvást tanulom és élvezem azt.”

Egressy tisztában volt saját értékeivel, a levelezéséből és a publikációiból látszik, hogy ő nemcsak a jelen színésze akart lenni, hanem a színészszakma maradandó alkotója, úttörője is. Valószínűleg ennek az eszmei indíttatásnak köszönhető, hogy gondosan őrizte kéziratok hagyatékát. Azt a magánpillanatot, amikor úgy döntött, hogy körültekintő odafigyeléssel megőrzi életének dokumentumait, ma már szinte lehetetlen visszanyomozni, ám a családi levelezése segítségével megismerhető archiváló szándékának néhány momentuma.

1859-ben a kisebbik fiának, Egressy Árpádnak szóló leveléből a következőket tudjuk meg:

„Árpád ird le nekem a Szent ember című költeményt, és a vén cigányt, és küld levélben Kolosvárra, – post restante [a postán őrizzék, míg a címzett érte nem megy]. – Az elsőt megkapod a zsákban, hol a levelek állanak, Vörösmarty saját kéziratát, – de vissza tedd; a másikat pedig a nagy könyvben.”

Az 1859-ig felgyülemlett kéziratokról két támpontot kapunk. Az egyik, hogy a zsákban van Vörösmarty *Szent ember* című költeményének kézírata. A versnek három kézírata maradt fenn, ezekből egy viszonylag letisztázott példány volt Egressynél. A kéziraatra valószínűleg Egressy saját kezűleg írta rá, hogy egy jótékonysági hangversenyen 1846-ban vagy 1847-ben szavalta a költeményt – így feltételezhető, hogy a költőtől ez idő tájt kapta. A másik fogódzó, ti. hogy Egressy leveleket is gyűjtött abban a bizonyos zsákban, első olvasatra kevésbé tűnik

segítőkésznek. Ám ha átnézzük a hagyatékot ma őrző Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Levelestárában az Egressy Gáborhoz írott leveleket, amelyek száma körülbelül 1100-ra tehető, akkor gyorsan beigazolódik, hogy a színész valóban nagy odafigyeléssel akart gondoskodni saját utókoráról. A ma fellelhető kéziratokból az is kiderül, hogy Egressy 1838-tól gyűjtötte személyes iratait. A Vörösmarty-verset valószínűleg 1846-ban vagy 1847-ben az addig összegyűlt kéziratok közé rakhatta, már egy rögzülni látszó gyakorlatot követhetett, s nem csak egy magasztos gesztussal élt, amikor emlékebe eltette. A kézírataiban³ nincsenek megsemmisítésre utaló áthúzások, lesatírozások, ami arra vallhat, hogy nem akarta az utókortól elzárni, eltitkolni magánjellegű dolgait sem. Ezt igazolja egy 1865-ben írt levelei is:

„Az Argenti orvoshoz írt levelemet ide zárom, hogy olvassátok el; aztán Ákos írja be a levelező könyvembe, hogy e szomorú napok emléke is ott legyen, mint egyik lapja életem történetének.”

Egressy arra kéri legidősebb gyermekét, Egressy Ákost, hogy a kezelőorvos, Argenti Döme számára a gyógykezeléséről küldött beszámolóját, amely a továbbítás után bizonytalan sorsra jut, a fennmaradás érdekében leveleskönyvébe bemásolja. A két levélrészletből jól látszik, hogy fiai, Egressy Ákos és Árpád tudnak a kéziratok lelőhelyéről, sőt apjuk archiváló szándékáról is. Egressy 1866-os halála után a hagyaték rendezője Egressy Ákos lett. Ő apjával ellentétben már úgy gondolta, hogy a személyes iratok inkább ne kerüljenek a nyilvánosság elé. Ennek megfelelően 1901-ben csak a színész közéleti tevékenységére vonatkozó kéziratokat adta a Nemzeti Múzeumnak. Egressy Ákos 1914-ben elhunyt; s hogy ki lett a nála maradt hagyatékrész örököse, azt eddig még nem sikerült kideríteni. Annyi viszont biztosan tudható, hogy halála után valaki eladta a magánkézben tartott kéziratokat Ernst Lajos műgyűjtőnek. Ernst 1937 tavaszán tisztázatlan körülmények között meghalt, gyűjteményét 1939-ben elárverezték; s ekkor a nála lévő összes, körülbelül 500 darab Egressy-kéziratot az Országos Széchényi Könyvtár vásárolta meg. A hagyaték ma itt kutatható. Négy nagyobb kéziratgyűjteményt lehet megkülönböztetni egymástól: 1. levelezés, levélfogalmazványok, levélmásolatok; Egressytől összesen 257, hozzáírt levelekből pedig 1099-et ismerünk. Ebből közel 300 levél az ún. családi levelezés része. 2. az 1840–1864 között keletkezett naplójegyzetek 3. Egressy nyomtatásban megjelent írásainak kézírata (Egressy Gábor törökországi naplója, A színészet könyve) 4. vegyes jegyzetei (előfizetési listák, nyugták, könyvjegyzék, színházzal kötött szerződések stb.).

Az utókor számára azonban a kéziratok nemigen voltak fontosak, az Egressy-portré nem a személyes iratok alapján konstruálódott és hagyományozódott. Pályaképének megrajzolása sokkal inkább a kortársai által hátrahagyott naplók, emlékiratok, visszaemlékezések és levelezések alapján történt meg. A színésről az első és máig egyetlen monografikus igényű munka Rakodczay Pál tollából származik. Rakodczay átnézte az 1901-ben a Nemzeti Múzeumba került Egressy-hagyatékot, de végül az 1911-ben *Egressy Gábor és kora* címmel megjelentett munkáját nem a kéziratári kutatásaira alapozta. Egressy repertoárját dolgozta fel, és a színikritikák alapján a szerepalakításait igyekezett körvonalazni. Az általa követett módszertan természetesen nem kifogásolható, viszont a kéziratári kutatásaim alapján bebizonyosodott, hogy Rakodczay számos alkalommal téves megállapításokat tesz, s ezek a hagyaték behatóbb tanulmányozásával kiküszöbölhetőek lettek volna. Ő egyedül Egressy színészi nagyságát vélte fontosnak; lapszerkesztői vállalkozását, elméletírói munkásságát, az első színészeti tankönyv megírásának mivoltát másodlagos momentumokként kezelte. Az 1200 oldalas könyvében ezekről mindössze néhány oldalt írt.

A készülő doktori disszertációmban egy Rakodczayétól teljesen eltérő módszertant követek: a kéziratot hagyaték minél alaposabb feldolgozásával Egressy pályáját a hivatásos színészi identitás felől értelmezem. Ebben a kontextusban, amelynek kezdőpontját a színjátszás intézményesülése, végpontját pedig a Színi Tanoda felállítása jelzi, egyértelmű, hogy a szakirodalom által Egressy korábban háttérbe szorított tevékenységeinek is fontos szerepe van. Az első állandó magyar színház Magyarországon 1837-ben jött létre. A vándorszínészként élő színészek egy része megtehetette, hogy az éppen akkor ütemesen fejlődő, lassan fővárosi rangot nyerő Pest-Budára költözzön. Ők innentől kezdve szerződésben meghatározott fizetést kaptak, megszűnt az a létbizonytalanság, amely a vándorszínészek életét folyamatosan fenyegette. Sőt nekik már lesz társadalmi presztízsük, eltűnik az a negatív megítéltetés, amely a 19. század elején még a színészeket jellemezte, tudniillik, hogy korhelyek és csavargók, a színészet pedig léha és bohém vállalkozás. Azt persze meg kell jegyezni, hogy a vidéki színtársulatok továbbra is megmaradnak, az előbbieken elmondottak csak a Pestre került színtársulat tagjaira igazak. Egressy számára a színészet 1837-től polgári foglalkozásként működik. A hivatásos színészi identitás azonban nemcsak a szakmából való megélhetést jelentette Egressy számára, hanem mindazoknak az ismérveknek az elérését és megteremtését is, amelyeket a 18–19. században bármely hivatássá váló értelmiségi pálya (tanár, szépíró, újságíró) esetében a professzionalizációhoz szükségesek voltak. Vagyis egy szakmai szaklap megléte, hogy intézményes keretek között tanulják a mesterséget, illetve képzik magukat. Az 1860-as években Egressy a Magyar Színházi Lap szerkesztésével, a Színi

Tanoda tanári állásával és 1866-ban a színészeknek írt tankönyvével azokat a kritériumokat teremtette meg, amelyek a közvélemény számára a színészet szakmaként való elfogadtatását jelentik. Egressy nagyon tudatosan építette karrierjét. Figyelt minden olyan apró tényezőre, amely a színészet hivatásosodását előbbre viheti. Ebben a kontextusban tehát a színészi játék tökéletesítése, a színházi szaklap szerkesztése és az elméletírói munkásság egyaránt fontos szerepet kap.

Pályájának most egy olyan aspektusáról fogok részletesen beszélni, amely⁵ a szűkebb színháztörténeti szakirodalomban sem ismert. A vidéki vendégszerepléseit veszem górcső alá, megnézem, hogy hogyan szervezte meg a többhetes turnéit, s a vendéjátékok milyen gyakorlat szerint zajlottak. Kulisszatitkokra fogok rámutatni, természetesen hiteles kéziratári források alapján. A téma forrásbázisa Egressy családi levelezése. Ez háromszáz kéziratban lévő levelet jelent; családi levelezés alatt Egressy Gábor feleségéhez, Szentpétery Zsuzsannához írott leveleit és a tőle kapottakat, valamint a gyermekek: Ákos, Árpád, Etelka apjukhoz szóló leveleit és Egressy fiaihoz írottakat értem. A legtöbb levél, 132 darab Egressytől származik. A fennmaradt levelek 1841 és 1865 között íródtak, de legtöbbjük 1849 utáni. Az időbeli és a mennyiségi aránytalanság ellenére nyugodtan kijelenthető, hogy minden kapcsolati szál levelezésének tematikája jól megismerhető. A töredékességnek ugyan vannak kitapintható nyomai, Egressy Szentpétery Zsuzsannához szóló leveleiből például visszanyomozható, hogy mikor számolhatunk a feleség válaszleveleinek hiányával, de a forrásbőség miatt a családi kapcsolattartás egésze átlátható.

Bemutatom a családtagokat.

Szentpétery Zsuzsanna (1816–1888) színésznő, a reformkor egyik híres színészenek, Szentpétery Zsigmondnak a húga. 1831-ben lett Egressy Gábor felesége. 1837 és 1857 között megszakításokkal a Nemzeti Színház segédszínésznője és az operakórus tagja.

Egressy Ákos (1832–1914) tanulmányait Miskolcon kezdte, Egressy egykori színésztanáránál nevelkedett. Részt vett az 1848–1849-es szabadságharcban, a világsi fegyverletétel után besorozták az osztrák seregbe, 1863-ig Észak-Itália különböző városaiban állomásozott. Apja ebben az időszakban folyamatosan levelezett vele, rendszeres olvasásra és nyelvtanulásra ösztönözte. Ákos hazatérte után nem sokkal az 1865-ben megnyílt Színi Tanoda első drámai osztályának tanulója lett. 1878 és 1904 között a Nemzeti Színház színésze volt. Visszaemlékezést írt a szabadságharc eseményeiről és Petőfiről, de apja nyomdokain haladva színművészeti tanulmányokat is hátrahagyott.

Egressy Árpád (1836–1869) bátyjához hasonlóan szintén Miskolcon tanult, de iskolát nem fejezte be. 1853-ban Guth Vince asztalosmesternél inas, majd szüleihez írt levelei szerint

az 1860-as évek elején különböző vidéki színtársulatokhoz szegődött, 1865-ben ő is a Színi Tanoda tanulója lett, s 1869-ben bekövetkezett haláláig a Nemzeti Színház alkalmazta, leginkább epizód szerepekben lépett fel. Egressy Etelka (1834–1909) alakját Petőfi Sándor 1847-ben versben örökítette meg; Telepy Károly festőművész felesége volt. A megkülönböztettség érdekében a továbbiakban a színészre Egressyként utalok, a többieket teljes nevükön említem.

Először a családi levelezésből olvasok fel egy részletet, hogy az egyes családtagok írásgyakorlatát és íráskészségét megismerhessük:

„Édes anyám! [...] Itt küldjük a folyamodvány szövegét, melyet a nyugdíj-intézeti választmányhoz fogunk beadni; egyszer s mind azon bizonyítványok példányait, melyeket a folyamodványhoz kell mellékelnünk. [...] mindenik bizonyítványt két példányban lenne szükség leírni és kettejét két orvossal aláírni, a más kettőt pedig egy-egy színésszel, vagy színesznővel [...]. Mindenik bizonyítványt fél iv papirosra kellene szépen leírni. – Ha ezeket az aláírásokat addig megszerezhetné édes anyám, a míg hazamegyünk, akkor én a folyamodványt szépen leírnám és azonnal beadhatnók. [...] Árpádnak írtam, de nem tudom, hogy hová küldjem, kérem édes anyámat, ha tud hollétéről, mondja-meg [...].

Édes Zsuzsikám, a fentebbi bizonyítványok lemásolását idegenre bízni nem lehet, azért vagy Károly vagy Etelke másolja le; vagy talán még legjobb lenne bevárni, míg mi haza megyünk.”

Az 1864-ben kelt levél írója a színész legidősebb gyermeke, Egressy Ákos (a dőlttel jelölt szövegrészeket ő írta) és Egressy Gábor; címzettje pedig Egressy Gáborné Szentpétery Zsuzsanna. A levélben a feleség, Szentpétery Zsuzsanna nyugdíjkérelméről van szó. A nyugdíjazáshoz szükséges iratok megszövegezője Egressy Gábor volt, a másolásra váró bizonyítványok piszkozatpéldányát a levélhez csatolták. A folyamodványt majd Egressy Ákos tisztázza le, a bizonyítványok lemásolója pedig Egressy Etelka vagy férje, Telepy Károly lehet, de talán még jobb, ha Egressy Gábor vagy Ákos lesz. Esetleges másolóként két családtag nem került szóba: az illetékes, Szentpétery Zsuzsanna és a kisebbik fiú, Egressy Árpád. Mivel Árpád hollétéről a család nem tud, vele eleve nem számolhattak. A családi levelezés aktív tagjának, az Egressy Gáborral rendszeresen levelező feleség udvarias mellőzése viszont már nem ilyen egyértelmű. Mivel a levélrészletben a *szépírás* kétszer is említődik, annyi sejthető, hogy az egyes családtagok íráskészségének feltérképezése segíthet körvonalazni, hogy a családfő miért éppen így osztotta ki a feladatokat. Megtudjuk, hogy Szentpétery Zsuzsanna a hivatalos eljárás írásbeli részét nem tudná önállóan elvégezni.

Sarkítottan fogalmazva: a tanúk felkeresését, a bizonyítványok aláíratását rá lehet bízni, de a megfogalmazást és az iratok letisztázását nem. A család másik nőtagja, Egressy Etelka *csak* a néhány soros bizonyítványok másolását végezhetné el, a kérvény letisztázása *egyedül* Ákos feladata lehet. Az íráskészség szerinti hierarchiának a családi életben mindig akkor lesz fontos szerepe, amikor Egressy távol van családjától, vidéken vendégszerepel, s az otthonlévőknek valamilyen írásbeli ügyet-feladatot nélküle kell megoldani. A családtagok írásgyakorlatának jellemzésekor Egressy saját készségét veszi mércének, viszonyítási pontnak. Egressy Ákos az egyedüli, aki a beadványok megszövegezésétől a letisztázásig elvégezhetné helyette a feladatot. De hogy miért is dönt így Egressy, azt egy-egy kéziratos levél bemutatásával illusztrálom.

Egressy Gábor leveleit a következők jellemzik: letisztultság, ritkán ejt hibákat, pontosan datálja a leveket, a megszólítás és az elköszönés világosan elválnak a levél szövegtestétől. Követi az 1832-es akadémiai helyesírási szabályzatot. Egressy Ákos kézírása ugyanígy jellemezhető, de ugyanez mondható Egressy Árpádról is. Szentpétery Zsuzsanna levelei viszont az eddigiektől markánsan különböznek. Nincs bennük központozás, a mondatok összefolynak. Az 1832-es akadémiai szabályzathoz viszonyítva a helyesírása kifejezetten rossznak mondható. Etelka íráskészsége édesanyjához hasonló, Egressy egyszer így jellemezte lánya levélírási attitűdjét: „tudod milly lassu, kivált az írásban”.

A vidéki vendégszereplésekről Egressy legtöbbször a feleségéhez címezte leveleit, de megszólítottja általában az egész család volt. Ezeknek a fellépéseknek két típusa volt: az egyik esetben Egressy egy színtársulathoz érkezett vendégszínészként, az előadások viszonylag rendezett körülmények között zajlottak, Egressy feladata mindössze a főszerep eljátszása volt. Azért mondom, hogy mindössze, mert teljesen más gyakorlat szerint zajlottak azok a vidéki fellépései, ahol műkedvelőkkel szerepelt. A műkedvelők vagy más néven dilettánsok idézőjeles társulata helyi köznemesekből és köztisztviselőkből verbuválódott, színészi gyakorlatuk nem volt, a szerepeket a maguk módján tanulták be. Egressy egyik feleségének írt levele érzékletesen visszaadja, hogy a velük való közreműködésben mi is volt a színész feladata:

„Édes Zsuzsikám!

Sept. 8.dikán kelt leveledet ma veszem. Tegnap estve játsztam itt [Nagy]Károlyban első szerepemül Hamletet, tömött ház előtt, műkedvelőkkel; a tömérdek méreg, boszuság és fáradtság miatt kimerült vagyok, csaknem a betegségig. Az előadásnak sok mindenféle malheurje volt. [...] mindenkit

öltöztetnem festenem igazgatnom kell; sugó, díszítő, szabó, statista minden én egymagam vagyok. Játék folytán egy pimasz neki támaszkodott a szinfal megetti deszkának és lámpástól együtt bedöntötte a szinpadot, s Laertest majd agyon ütötte.”

Egressy a vendégszereplésekre pénzkereseti okokból vállalkozott. A Nemzeti Színháztól kapott fizetését a vidéki vendégszerepléseiből befolyt jövedelemmel egészítette ki. Ilyenkor szabadságidejét és a hosszabb színházi nyári szüneteket vidéken töltötte. 1858-ban a Nemzeti Színház alkalmazásában volt, de a következő időszakokban vidéken tartózkodott: január 24. – február 3. Szabadka; február 12. – február 20. Arad; március 2. – március 9. Miskolc; július 8. – július 15. Szeged. Ezekre a fellépésekre Egressynek szövegkönyvekkel, jelmezekkel és mindenféle kellékekkel (kard, paróka, arcfesték stb.) kellett érkeznie. Ám általában csak az első állomáshelyen való tartózkodását tudta kiszámítani, számos leveléből kiderül, hogy ott helyben további meghívásokat kapott. Idézek egy 1854. szeptember 3-án Tiszaújlakról kelt leveléből:

„Szatmárról meghívtak NagyKárolyba műkedvelők három előadásra, s elfogadtam. Ugyanakkor NagyVáradról ott voltak Gócs és Laczkóczy, hogy téli szállásul Szathmárt elfoglalják, s ők is meghívtak Váradra vendégül [...] rábeszéltem magamat hogy NagyKároly után Debreczent Váradot és Aradot is megjárjam, azon egy hó alatt, mit még kapni fogok, és October közepe táján úgy térjek haza, hogy családunk egész télére el legyen látva.”

De hogy a minél több jövedelem érdekében ezeket elvállalhatta, családjára segítségére volt szüksége. A legegyszerűbb eset az, amikor az otthon meglévő színdarabjai közül néhányat utána kellett küldeni. Erről olvashatunk például 1854 szeptemberében, amikor az előbbieken felsorolt állomáshelyei közül Debrecenbe megérkezett. Feleségének 1854. szeptember 22-én így írt:

„Mivel tehát itt is, Aradon is többet kell játszanom eddigi szerepeimnél, kérlek édesse, küldd el nekem ide gyorskocsin Clavigot, és Othellót. Mind a kettőt meg kapod könyvtáram legfelső polczán, a jobb oldalon, hol a darabok együtt szoktak állani. Hanem minthogy Othelloból több hiányos példány van nálam, tehát mind azt küldd el a mit csak Othello czim alatt találsz a darabok közt.”

A színdarabok küldését a feleségén kívül még két fiára, Ákosra és Árpádra bízta. Az is előfordult, hogy olyan darabokra volt szüksége, amelyek otthon nem voltak elérhetőek,

ilyenkor valamelyik családtagnak a pesti Nemzeti Színház Könyvtárából kellett kölcsönkérnie:

Arpád, kérje ki Benkőtől Kean, Párisi adós, Legjobb az egyenes út darabokat, és bepakolván, kereszt kötés alatt tegye rögtön postára, de nem levélpostára, hanem a málha szekér-postára [...]"

9

Hasonló közbenjárásra volt szükség a jelmezek esetében is. 1843 szeptemberében Egressy Pozsonyban vendégszerepelt. Nem tudta pontosan, hogy hány előadásban kell fellépnie, ezért úgy döntött, a Brutus és Lucretia és a XII. Károly című kortárs darabokat még beiktatja műsorrendjébe. A feleségnek a következő jelmezeket kellett kikérni a Nemzeti Színház jelmeztárának felelősétől:

„Aztán édes azon esetre, ha Lucretiát itt adni találom, mi igen hihető, Podráczkitól kérd el és rögtön küldjed gözösön, a' következő ruha darabokat: Azon római öltözetet, melyet Coriolánra szoktam használni, az az: testszín trikót és reklit, (az alsó reklimet és testszín kesztyüt is tedd hozzá édes) római fehér tunica hozzá fényes öv, és római palást, fehér; ezen kívül XII Károlyra, sárga szűk nadrág, sárga hosszú mellény, sötét kék uniformis sárga hajtókával, sárga bőr öv, és nagy csizma. Minél előbb küldjétek édes mert ezek már a' jövő kedden alkalmasint kellene. – Be tetted a' tollamat a' kofferbe édes?"

A megbízott családtagnak azonban nemcsak arra kellett ügyelni, hogy a Nemzeti Színház jelmeztárának több száz ruhadarabja közül pontosan az előírtakat kérje el, hanem arra is, hogy mihamarabb postára adja azokat, ugyanis ebben az időben Pest és az Egressy által legtöbbször látogatott vidéki városok és falvak között csak bizonyos napokon járt a gyorskocsi vagy gőzhajó. Előfordult, hogy Egressy az 1840-es években Ákos fiát, 1853 és 1859 között Etelka lányát, amíg férjhez nem ment, magával vitte a vidéki vendégházakba. A fellépések alkalmával ők segítették apjuk munkáját, sőt Ákos epizódszereplőként is fellépett. Az eddig felsoroltaknál a családtagok számára jóval több munkát jelentettek azok a kérések, amikor a jelmezek és a kellékek miatt a szabóhoz vagy a fodrászhoz kellett elmenni, netán a vendégszereplés egészét Egressy helyett a családnak kellett megszervezni. A színész 1859-ben nyugdíjba vonult, Pesten már csak alkalmi fellépéseket vállalt, a vidéki vendégszereplésekre viszont rendszeresen járt, a családfenntartást továbbra is ez a jövedelem biztosította. 1865 nyarára azonban nem volt módja megszervezni a fellépéseit, mert betegsége miatt a csehországi fürdővárosban, Gréfenbergben kúrálta magát. Azt tervezte viszont, hogy a

gyógykezelés végeztével nem hazautazik, hanem Nagyszombatra megy szerepelni. Családját egyrészt arra kéri, hogy járjanak utána, lesz-e a közeljövőben olyan kisebb szintársulat a felvidéki városban, akikkel fel tud lépni; másrészt foglalkozzanak jelmezeinek rendbetételével, s majd postán küldjék utána az összekészített csomagot. 1865. július 4-én a következőket kéri:

„Az új fehér parókámat a fiúk [Ákos és Árpád] vigyék el Deletterhez ¹⁰pesti fodrász] igazítás végett. Mondjátok neki, hogy arról a két szegletről, mely a szakál felső részét éri a fül előrészen, egy ujnyi szélességnyre minden haját vegyen le; s két szegletet borítsa be testszinnel. S általában ritkítsa meg a haját mind a homlok felett, mind a halántékokon. Brankovicsra pedig kérjétek el tőle azt a jó alakú, s rövid ritka haju szürke parókát, melyet legutóbb használtam.

Én innen Augusztus 5-dikén mulhatlanul megyek haza, az az előbb ha lehet. Nagy Szombatba, hol 8-dikán fognék először föllépni, s összesen négyet játszanám. 14-dikén elindulnék onnan, s 16-dikán már honn is lehetnék.

Kérlek édes, szedjétek rendbe jó előre a ruháimat és kellékeimet, hogy miattok zavarba ne jöjjek. Ne feledkezzetek el a legkissebb kellékről sem. Előbb Hamletet játszom, aztán a Felolvasó nőt, aztán Brankovicsot, aztán vagy Bánkbánt, vagy az Igaz barátot, vagy Báró és bankárt. Mit gondoltok, melyik legyen e három közül? Talán a Baró és bankárt legjobb lesz. [...] A mennyire eszembe jut ide is jegyzem mindjárt a szükségeseket.

Hamlet.

Gyapju alsó trikó, az uj
Fekete trikó. (cipőt itt kell csináltatnom.)
Vapeur ingek, egy nyakfodorral.
A fekete bársony öltözet, két övvel.
A gyémánt csillag és két gomb.
Fekete barét [sapka], fekete toll (a színházi fiókban van.).
A festékek (a színházi kasztenben vannak.).
Barna szőr és szürke (Delettértől 50 kr-ért.).
Hajporos skatulya a puflival, smink (a színházban.).
Kis tükör Barna viaszkenőcs (a színházban, vagy a bádóg skatulyában.);
Egyenes kard. Darab és szerepek, az enyéme, a könyvtáromban vannak.

Egressy Ákos erre a levélre 1865. július 8-án válaszolt, a korabeli postai viszonyok ismeretében úgy tűnik, rögtön a feladatok elvégzése után. Idézem válaszlevelét:

„Szeretett édes apám!
[...]

A Lear-parókat elvittem Deletterhez; de a Brankovics-félét vidékre vitték, s csak a jövő hó elején küldhetjük. [...] Raczvinszkival is beszéltem ujjal; jár-kei, hogy megtudja a kisebb színtársulatok hollétét, hogy ezek közül egyet Nagyszombatba küldhessen [...] ígérte, hogy mindent elkövet édes apám ohajtásának kielégítésére, egyébiránt én is folyvást zaklatni fogom. [...] Abban a véleményben vagyunk mi is, hogy a negyedik darabnak Báró és bankárt válassza édes apám; de aggódunk, hogy négy nem lesz-e sok, mindjárt azután a nagy kúra után. ”¹

11

Egressy mondhatni családi vállalkozásként működtette a vidéki vendégszerepléseit, noha felesége és gyermekei végig az események mellékszereplői maradtak. A levelekből jól látszik, hogy nem vállalhatott volna ilyen sűrű időbeosztással vidéki szerepléseket, ha nem támaszkodhat családjára. A sok segítségben nyilván nagyon nagy szerepe volt annak is, hogy felesége is színésznő volt, s hogy a gyermekei ebben a miliőben nevelkedtek.

Hogy a Magyar Nemzeti Galériában lévő Egressy-szobor megelevenedjék, gondolatban újra be kell csomagolnunk, s vissza feladóhoz címkével ellátva a 19. századba kell utaznunk.

¹ Egressy Ákos Egressy Gábornak, Pest, 1865. július 1. = OSZK Kt. Levelestár, Egressy Ákos